

1982 ANAYASASININ BİREYSEL İŞ HUKUKU DÜZENLEMELERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİSİ

(Suggestion of Changing Individual Labour Law Regulations in
1982 Constitution)

Prof. Dr. H. Fehim ÜÇİŞİK*

ÖZET

İnsanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulmasının en yüksek amaç olarak ilan edildiği ve insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret olduğu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin önsözünde belirtilmektedir. Bu bildirmede, insanların fakirlikten kurtulmalarını önleme amaçlı olarak İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır.

Ülkemizde yürürlükte bulunan 1982 Anayasasının ilgili maddelerinde insan haklarına saygılı hukuk devleti vurgusu yapılmış ve devletin ekonomik olarak zayıf kişileri, özellikle işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirli ve yoksul kimseleri koruma altına alacağı belirtilmiştir.

Bu yazıda, Bildirgenin Bireysel İş Hukukuna ilişkin olarak nasıl bir düzen öngörüldüğü hakkında bilgi verilecek ve 1982 Anayasasının ilgili hükümleri bu açıdan değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1982 Anayasası, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, işveren, işçi

Abstract

In Universal Declaration of Human Rights, which is accepted on 10.12.1948, it is stated that, people will have speech and religious liberty and human rights will be protected by law regime.

On the date of 06.04.1969, the Declaration issued with the cabinet decree, it is decided that declaration can be instructed and interpreted at schools, other educational institutions and can be placed in radio and TV programmes.

This Declaration includes some regulations about Labour and Social Security Law for protecting people from poverty.

* Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Turkey is defined as a state which is respectful to Human Rights and social law state in 1982 Constitution. In the justification of this regulation, it is indicated that, government protect people which are having small income such as employee and servants.

There are variety of regulations about Labour and Social Security Law in 1982 Constitution too.

This paper will inform regulations about the individual labor law in Declaration and will evaluate the 1982 Constitution from this perspective.

Keywords: Universal Declaration of Human Rights, 1982 Constitution, Labour and Social Security Law, employer, employee.

GİRİŞ

Türkiye'nin de temsil edildiği Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 10.12.1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin önsözünde, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların, içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulmasının en yüksek amaç olarak ilan edildiği ve insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret olduğu belirtilmektedir.

06.04.1969 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile anılan Bildirgenin Resmi Gazete ile yayınlanması ve yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim kurumlarında okutulması, yorumlanması ve bu Bildirge hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması kararlaştırılmıştır.

Anılan Bildirgede insanların yoksulluktan kurtulması amacıyla yönelik olarak İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik ile ilgili düzenlemeler bulunmaktadır.

1982 Anayasası da Türkiye Cumhuriyetini insan haklarına saygılı, sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlamaktadır (m.2). Bu düzenlemenin gerekçesinde, her sınıfta halk tabakaları için refah sağlamayı kendisine vazife edinen zamanımızın Devletinin iktisaden zayıf olan kişileri, bilhassa işleri bakımından başkalarına tabi olan işçi ve müstahdemleri, her türlü dar gelirlileri ve yoksul kimseleri himaye edeceği belirtilmektedir.

1982 Anayasasında da İş Hukuku ve Sosyal Güvenlikle ilgili çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır.

Bu yazımızda Bildirgenin Bireysel İş Hukukuna ilişkin olarak nasıl bir düzen öngördüğü belirtilmeye ve 1982 Anayasasının ilgili hükümleri bu açıdan değerlendirilmeye çalışılacaktır.

I- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin Bireysel İş Hukukuna İlişkin Düzenlemeleri

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre, her şahsın eğitime hakkı vardır. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yükseköğretim liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır (m.26/I).

Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, âdil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır (m.23/I). Herkesin, hiç bir fark gözetilmeksizin, eşit çalışma karşılığında eşit ücrete hakkı vardır (m.23/II). Çalışan her kimsenin, kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan âdil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır (m.23/III).

Her şahsın dinlenmeye, eğlenmeye, bilhassa çalışma süresinin makul surette sınırlandırılmasına ve belirli devrelerde ücretli tatillere hakkı vardır (m.24).

Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibarıyla, sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların millî gayret ve milletlerarası işbirliği yoluyla ve her Devletin teşkilâtı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır (m.22).

Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dâhil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır (m.25/I).

Herkesin, işbu Bildirgede öngörülen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır (m.28).

II- 1982 Anayasasının Bireysel İş Hukukuna İlişkin Düzenlemeleri

1982 Anayasasına göre, kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmaz (m.42/I). Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar (m.42/VII).

Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Devlet, özel teşebbüslerin milli ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır (m.48).

Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı

desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam sağlamak için gerekli tedbirleri alır (m.49).

Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir (m.50).

Ücret emeğin karşılığıdır. Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır. Asgarî ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da gözönünde bulundurulur (m.55).

Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar (m.60).

Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir (m.65).

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır (m.90/V).

III- Değerlendirme

Bizce, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin belirtilen düzenlemelerinden şu sonuçlar çıkmaktadır:

1- Herkes teknik ve mesleki eğitim görebilecek, yükseköğretim herkese liyakate göre tam eşitlikte açık olacak, böylece her şahıs bir meslek edinebilecektir.

2- Herkes çalışabilecek, işini serbestçe seçebilecek ve işsizlikten korunacaktır.

3- Herkesin adil ve elverişli çalışma şartlarına hakkı olacak ve eşit çalışma karşılığında eşit ücret ilkesine göre ücret verilecektir.

4- Her şahsın yiyecek, giyim, mesken ve tıbbi bakım dahil olmak üzere sağlığını ve refahını temin edecek uygun hayat seviyesine hakkı vardır; çalışanlar aileleriyle birlikte geçinebilecekleri adil bir ücret alacaklar, böylece, kural olarak, her aileden bir kişinin çalışması halinde belirtilen hayat seviyesi sağlanabilecektir.

5- Her şahsın, dinlenmeye, eğlenmeye hakkı vardır; çalışma süreleri makul şekilde sınırlandırılacak, belirli devrelerde ücretli tatil yapılacaktır.

6- Geçim imkânlarından yoksun kalan herkese sosyal yardım sağlanacaktır.

1982 Anayasasının belirtilen düzenlemelerinden çıkan sonuçlar da şunlardır:

1- Hiç kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz; maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilere burslar ve diğer gerekli yardımlar yapılır.

2- Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Herkes dilediği alanda çalışabilir. Devlet işsizleri korumak, işsizliği önlemeye elverişli bir ortam sağlamak için gerekli tedbirleri alır.

3- Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır.

4- Devlet çalışanların hayat seviyelerinin yükselmesi için gerekli tedbirleri alır; asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da gözönünde bulundurulur.

5- Dinlenmek çalışanların hakkıdır; ücretli tatil ve izin hakları kanunla düzenlenir.

6- Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır.

Görüldüğü üzere, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi herkesin teknik ve mesleki eğitim almasını ve yükseköğretimde liyakate göre tam eşitlik öngörmekte, 1982 Anayasası maddi imkânlardan yoksunlukta yardım için başarı şartı aramakta, uygulamada yükseköğretimde Devlet üniversitelerinin ikinci öğretim programları ve vakıf üniversitelerinin eğitim ücretleri için ödünç şeklinde dahi bir sosyal yardım yapılmamaktadır. Oysa 1961 yılında çıkarılan 351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanununun genel gerekçesi şöyledir: "... parasızlıktan ve yurtsuzluktan dolayı yükseköğretimden mahrum kalıp sönüp giden binlerce cevher, bu kanunun bahsettiği sosyal şartlar altında yetişme imkanı bulacak... ve gençlik fakir, zengin eşit şartlar altında ilim ve irfan alanında yarış imkanını bulacaktır... para faizsiz kredi olarak verilecektir... Bu müessesenin gayesi ticaret değildir; bu bakımdan öğrenciye verilecek kredinin gerek tediyesinde ve gerekse tahsilinde azami kolaylık sağlanmalıdır. Fakat krediye tahsis edilen paranın yıllarca devam eden döner bir sermaye olması ve verilen borcun mutlaka yerine gelmesi için bazı kayıtlar bulunmalı, ayrıca kredi alacak öğrencide yeterlik olup olmadığı tespit edilerek her türlü kötü kullanmanın önüne geçilmelidir"¹.

Bizce, yükseköğrenimin liyakate göre herkese açık olması için eğitim sosyal yardımları Devlet üniversitelerinin ikinci eğitim ücretlerini ve vakıf üniversitelerinin eğitim ücretlerini de kapsamalıdır. Sağlık sosyal yardımları, vatandaşların Devlet hastanelerinin yanısıra, Devlet üniversiteleri ve vakıf üniversitelerinin hastaneleri ile özel

¹ T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.6, 1961, 02.08.1961 tarihli 95. Birleşim Tutanağına bağlı Temsilciler Meclisi 73 sayılı Basmayazı, s.2-4; Üçışık, Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Çocuklar İle Gençlere Aylık Bağlanması, s.63; Üçışık, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.104.

hastanelerden yararlanılmasına imkân tanıdığı gibi, eğitim sosyal yardımlarıyla da ülkemizdeki her yükseköğretim kurumunda öğrenim görülebilmelidir².

Anılan Bildirge herkesin çalışma ve işsizlikten korunma hakkı olduğunu belirtmekte, 1982 Anayasası ise çalışmayı hem hak hem ödev saymakta, işsizleri korumak için Devletin tedbir almasını öngörmektedir.

Bildirge herkesin adil çalışma şartlarına ve eşit çalışma karşılığında eşit ücrete hakkı olduğunu kabul etmekte, 1982 Anayasası Devleti çalışanların yaptıkları işe uygun adaleli ücret elde etmeleri için tedbir almakla yükümlü kılmaktadır.

Bildirge, çalışanların, aileleriyle birlikte yiyecek, giyim, mesken ve tıbbi bakım dahil olmak üzere sağlığını ve refahını temin edecek adil bir ücret almasını kabul etmekte, 1982 Anayasası ise Bildirgeden farklı olarak aileden ve ücretin düzeyine ilişkin bir ölçüden söz etmeksizin asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumunun da gözönünde tutulmasını öngörmektedir. 1982 Anayasasının asgari ücrete ilişkin bu düzenleme tarzı dolayısıyla, İş Kanunu da aileden ve belirli bir ölçüden söz etmemekte, Asgari Ücret Tespit Yönetmeliği de aile fertleri ve geçim ihtiyacının içeriği veya ölçütü konusunda açık bir düzenleme içermemekte, uygulamada asgari ücret, köyler için de, kalkınmada öncelikli yöreler için de ve büyük şehirler için de aynı miktar olarak belirlenmektedir.

Bu uygulama asgari ücret kavramıyla bağdaşmamakta ve kalkınmada öncelikli yöreler için defalarca yenilenen teşvik tedbirlerinin beklenen sonucu vermesini engellemektedir³. Bize göre asgari ücretin bölgesel olarak belirlenmesi yatırımcıları kalkınmada öncelikli yörelere yönlendirerek dengeli kalkınma açısından yararlı olacaktır⁴.

Asgarin ücretin tespitinde işçinin ailesinin gözardı edilmesi sosyal güvenlik düzenlemeleriyle de bağdaşmamaktadır. Gerçekten, bir işçinin sadece kendi harcamaları ile sınırlı olarak ortaya konan asgari ücretten, işçinin eşine, çocuklarına ve ana ve babasına da yardım yapılmak üzere, genel sağlık sigortasına ve ölüm sigortasına prim kesilmektedir. İşçinin ölümü halinde bu yakınlarına işçinin desteğinden yoksun

² Üçışık, "Yükseköğretimde Sosyal Eğitim Güvencesi", Bizim Gazete, 15.08.2009; Üçışık, "Yükseköğretimde Boş Kalan Kontenjanlar", Bizim Gazete, 24.10.2009; Üçışık, "Yükseköğretime Girişte Liyakate Göre Eşitlik", Bizim Gazete, 05.12.2009; Üçışık, "Yükseköğretime Girişte Fırsat Eşitliği", Bizim Gazete, 23.10.2010; Üçışık, "Yükseköğretimde Sosyal Güvenceyle İlgili Plan Hedefleri", Bizim Gazete, 25.12.2010; Üçışık, "Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s.10, s.28-29, s.43; Üçışık, "Eğitim Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri", s.82; Üçışık, "Vakıf Üniversiteleri Hukuku", s.104 ve s.136; Üçışık, "Sosyal Güvenlik Hukuku", s.106.

³ Üçışık, "Asgari Ücretin Yöresel Olması", Belediye Gazetesi, 17.10.2009; Üçışık, "Ekonomi Hukuku ve Çözüm Önerileri", s.112-113.

⁴ Üçışık, "Yatırımların Beldelere Dengeli Dağılımı", Belediye Gazetesi, 29.01.2010; Üçışık, "Asgari Ücret Sorunları ve Yansımaları", s.80.

kaldıkları gerekçesiyle aylık bağlanmaktadır. Sigortalı işçinin ailesine baktığı, sosyal güvenlik hukukunda olduğu gibi, asgari ücret belirlenirken de kabul edilmelidir⁵.

Bildirge, en düşük ücretin dahi aile geçindirecek düzeyde olmasını öngörmekle, sosyal yardıma ihtiyacı olacak kişi sayısını olabildiğince azaltan ve ister çalışan, ister işsiz, her şahsın yiyecek, giyim, mesken ve tıbbi bakımı dahil olmak üzere sağlığını ve refahını temin edecek uygun hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederek işsizlere yeterli düzeyde sosyal yardım yapılmasını sağlayan bir toplumsal düzen farz ve kabul etmekte, 1982 Anayasası ise kişilere böyle belirli haklar tanımak ve bu hakların içeriğini ya da ölçütünü belirlemek yerine Devletin tedbirler almasını öngörmekle yetinmiş görünmektedir.

Bize göre, 1982 Anayasasının çalışma hayatıyla ilgili bu düzenlemeleri yerine İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden alıntılar yapılmalı veya bu düzenlemeler Bildirgeyle uyumlu hale dönüştürülmelidir.

KAYNAKÇA

- T.C. Temsilciler Meclisi Tutanak Dergisi, C.6, 1961, 02.08.1961 tarihli 95. Birleşim Tutanağına bağlı Temsilciler Meclisi 73 sayılı Basmayazı, s.2-4
- Üçışık, Fehim, *Asgari Ücret Sorunları ve Yansımaları*, İstanbul 2013.
- Üçışık, Fehim, *Asgari Ücret Tespitinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul 2011.
- Üçışık, Fehim, "Asgari Ücretin Yöresel Olması", *Belediye Gazetesi*, 17.10.2009
- Üçışık, Fehim, "Asgari Ücrette Aile Payı", *Bizim Gazete*, 02.12.1999
- Üçışık, Fehim, *Ekonomi Hukuku Sorunları ve Çözüm Önerileri*, İstanbul 2013.
- Üçışık, Fehim, *Eğitim Hukukunda Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul 2012.
- Üçışık, Fehim, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, İstanbul 2015.
- Üçışık, Fehim, *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Çocuklar İle Gençlere Aylık Bağlanması*
- Üçışık, Fehim, *Vakıf Üniversiteleri Hukuku*, İstanbul 2014.
- Üçışık, Fehim, "Yatırımların Beldelere Dengeli Dağılımı", *Belediye Gazetesi*, 29.01.2010
- Üçışık, Fehim, "Yükseköğretimde Boş Kalan Kontenjanlar", *Bizim Gazete*, 24.10.2009
- Üçışık, Fehim, *Yükseköğretimde Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, İstanbul 2011.
- Üçışık, Fehim, "Yükseköğretimde Sosyal Eğitim Güvencesi", *Bizim Gazete*, 15.08.2009
- Üçışık, Fehim, "Yükseköğretimde Sosyal Güvenceyle İlgili Plan Hedefleri", *Bizim Gazete*, 25.12.2010
- Üçışık, Fehim, "Yükseköğretime Girişte Fırsat Eşitliği", *Bizim Gazete*, 23.10.2010
- Üçışık, Fehim, "Yükseköğretime Girişte Liyakate Göre Eşitlik", *Bizim Gazete*, 05.12.2009

⁵ Üçışık, "Asgari Ücrette Aile Payı", *Bizim Gazete*, 02.12.1999; Üçışık *Asgari Ücret Tespitinde Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, s.50-51.